

Asia: VN/37864/2025

Lausuntopyyntö: Työllisyyspoliittinen tuki yhdistyksille ja säätiöille

Taustakysymys

Onko ehdotus uudesta tuesta ja sillä tuettavasta toiminnasta kannatettava?

Osittain

Perustelut tiiviisti

Autismiliitto pitää ehdotuksen tavoitetta kannatettavana. Pitkään työttömänä olleille ja muutoin heikossa työmarkkina-asemassa oleville tarvitaan monipuolista, matalan kynnyksen ja yksilöllistä tukea, ja yhdistysten ja säätiöiden roolin vahvistaminen työllisyyden edistämisen toimijaverkostossa on perusteltua. Autismi- ja muiden neurokirjon henkilöiden työllistymistä hidastaa harvoin osaamisen puute; useammin esteet syntyvät rekrytointikäytännöistä, työympäristöstä ja vuorovaikutusodotuksista, jotka eivät josta yksilöllisten tarpeiden mukaan. Sama koskee monia muitakin heikossa työmarkkina-asemassa olevia ryhmiä. Tällaisen esteen tunnistaminen ja purkaminen edellyttää toimijalta erityistä kohderyhmäosaamista, jota yleisluonteinen työvoimapalvelu ei lähtökohtaisesti sisällä, mutta jota järjestöillä usein on.

Autismiliitto korostaa, että esitystä on täsmennettävä siten, ettei tuesta muodostu sosiaali-, terveys- tai kuntoutuspalvelujen aukkoja paikkaavaa rakennetta ilman riittävää resursointia ja selkeää vastuunjakoja. Pidämme myös tärkeänä, että viranomaisen ja toimintaa toteuttavan järjestön tai säätiön välistä vastuunjakoja tarkennetaan esityksessä. On ristiriitaista, jos valvontavastuu asiakkaiden osallistumisesta jätetään toimintaa toteuttavalle järjestölle tai säätiölle, vaikka niiden pääasiallisena tehtävänä on tukea asiakasta ja rakentaa luottamusta. Jos vielä toimintaa toteuttavan järjestön tai säätiön saama rahoitus riippuu siitä, osallistuuko asiakas tosiasiasa vai ei, toiminnan toteuttaminen on käytännössä mahdotonta. Esityksessä tulisi yksiselitteisesti varmistaa, ettei tuen tai sen maksatuksen ehtoja sidota yksittäisen asiakkaan osallistumiseen tavalla, joka siirtäisi seuraamusluonteisen valvonnan tosiasiallisesti järjestölle.

Kohdennetut kysymykset

1. Näkemyksenne tuen tarkoituksesta ja tuettavan toiminnan kohderyhmästä?

Tuen tarkoitus on kannatettava. On myönteistä, että ehdotuksessa tunnistetaan, että työvoimapalvelujen asiakkaina on paljon henkilöitä, joiden työllistymiseen on pitkä matka, ja että toiminta voi tukea heitä työllistymispolulla eteenpäin ilman, että välitön työllistyminen olisi heti realistinen tavoite.

Esityksen määritelmä pitkään työttömänä olleista on toimiva lähtökohta, ja pidämme hyvänä, että työvoimaviranomaiselle jää harkintavaltaa ohjata toimintaan myös muita heikommassa työmarkkina-asemassa olevia työttömyyden kestosta riippumatta. Autismikirjon henkilöllä työttömyys ei aina ehdi pitkittyä tilastollisesti pitkäksi ennen kuin tuen tarve on ilmeinen, ja toisaalta osa on ehtinyt jäädä palvelujärjestelmän ulkopuolelle ilman, että tilanne näkyy työttömyysjaksojen kestona. Ohjauksen kriteerinä tulisi siksi olla yksilöllinen palvelutarve ja toimintakyvyn vaihtelu, ei yksin työttömyyden kesto.

Autismiliitto pitää tärkeänä, että neurokirjon henkilöt tunnistetaan esityksessä erikseen kohderyhmänä, jota tuettava toiminta voi hyödyttää. Kyseessä on ryhmä, jolla on paljon osaamista ja potentiaalia, mutta jonka työllisyysaste on huomattavan matala: aikuisista autismikirjon ihmisistä arviolta vain noin 30 prosenttia on työelämässä. Tämä ei johdu osaamisen puutteesta vaan ennen kaikkea siitä, että työnhaun käytännöt sekä työpaikan sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset olosuhteet eivät joustu yksilöllisten tarpeiden mukaan. Esitysluonnoksessa kohderyhmä kuvataan yleisellä tasolla eikä neurokirjon henkilöitä mainita erikseen; pidämme tarpeellisena, että heidät nostetaan esiin yhtenä tunnistettuna ryhmänä esimerkiksi vaikutusarvioissa ja kohderyhmän kuvauksessa, jotta toiminta tosiasiallisesti tavoittaa heidät.

Kohderyhmän tunnistaminen edellyttää myös, että toiminta osataan kohdentaa riittävän tarkasti. Hyvin heterogeeniselle kohderyhmälle suunnattu toiminta jää helposti vaikutuksiltaan ohueksi, kun taas kohdennetut hankkeet vastaavat paremmin tunnistettujen ryhmien tarpeisiin. Tähän liittyen pidämme tärkeänä, että kokemosaaajien tieto ja osallistavat käytännöt otetaan yhdeksi kriteeriksi sekä hankkeiden suunnittelussa että toiminnassa.

Olennaista on, että toiminta perustuu yksilölliseen palvelutarpeeseen ja että se on riittävän joustavaa asiakkaan tilanteen, toimintakyvyn ja jaksamisen vaihtelun huomioimiseksi. Toiminnan tulee tukea asiakkaan omia tavoitteita, kuten opiskeluun hakeutumista tai työllistymistä, sekä rakentua hänen vahvuuksilleen, ei pelkästään ylläpitää osallistumista.

Autismiliitto korostaa, että esitystä on täsmennettävä siten, ettei tuesta muodostu sosiaali-, terveys- tai kuntoutuspalvelujen aukkoja paikkaavaa rakennetta ilman riittävää resursointia ja selkeää vastuunjako. Pidämme myös tärkeänä, että viranomaisen ja toimintaa toteuttavan järjestön tai säätiön välistä vastuunjako tarkennetaan esityksessä. On ristiriitaista, jos valvontavastuu asiakkaiden osallistumisesta jätetään toimintaa toteuttavalle järjestölle tai säätiölle, vaikka niiden pääasiallisena tehtävänä on tukea asiakasta ja rakentaa luottamusta. Jos vielä toimintaa toteuttavan järjestön tai säätiön saama rahoitus riippuu siitä, osallistuuko asiakas tosiasiasa vai ei, toiminnan toteuttaminen on käytännössä mahdotonta. Esityksessä tulisi yksiselitteisesti varmistaa, ettei tuen tai sen maksatuksen ehtoja sidota yksittäisen asiakkaan osallistumiseen tavalla, joka siirtäisi seuraamusluonteisen valvonnan tosiasiallisesti järjestölle.

2. Näkemyksenne tuen kohdentamisesta yhdistyksille ja säätiöille (108 §)?

Tuen kohdentaminen rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille on perusteltua. Järjestöt tavoittavat myös sellaisia ihmisiä, jotka jäävät tavanomaisten palvelujen ulkopuolelle. Ne voivat tarjota

turvallisen ja joustavan paikan osallistua silloin, kun työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole vielä lähitavoite.

Keskeisin kysymys on, ketkä tukea käytännössä voivat saada. Syvällistä osaamista on usein pienillä, tiettyyn ryhmään tai vammaryhmään erikoistuneilla toimijoilla. Jos hakemisesta, omarahoituksesta tai maksatuksen aikatauluista tulee näille toimijoille kohtuuttoman vaativia, tuki ohjautuu herkästi vain suurimmille toimijoille, ja juuri erityisosaaminen jää hyödyntämättä. Pidämme tämän vuoksi tärkeänä, että hakumenettely mitoitetaan myös pienten toimijoiden kannalta realistiseksi. Esityksessä mainittu mahdollisuus useamman toimijan yhteishakemukseen on tähän kannatettava keino; konsortiomuotoisella toteutuksella toiminta voitaisiin ulottaa kattamaan koko työllisyysalue ja hyödyntää laajemmin alueen toimijaverkoston osaamista.

Kiinnitämme lisäksi huomiota siihen, että tuen saajat eli toiminnan toteuttajat ovat alueellisesti hyvin erilaisia. Kaikilla alueilla ei ole sellaisia järjestöjä, joilla on erikoistunutta osaamista tietyn kohderyhmän, kuten neurokirjon henkilöiden, tukemisesta. Tällöin asiakkaan mahdollisuus päästä tarpeitaan vastaavaan toimintaan voi riippua siitä, minkä työllisyysalueen asiakas hän on.

3. Näkemyksenne tuen hakijaa/saajaa koskevista edellytyksistä (109 §)?

Tuen saajaa koskevat edellytykset ovat pääosin perusteltuja. Vaatimus toiminnan jatkumisesta vähintään vuoden ennen tuen hakemista tukee tavoitetta varmistaa toimijan edellytykset toiminnan toteuttamiseen. Edellytysten tulee kuitenkin olla suhteellisia ja tarkoituksenmukaisia, jottei niillä tarpeettomasti suljeta pois osaavia toimijoita, jotka tavoittavat juuri vaikeimmin tavoitettavia asiakkaita.

Pidämme tärkeänä, että edellytykset kohdistuvat toiminnan järjestämisen ohella siihen, mitä asiakas toiminnasta saa. Hyvin hoidettu hallinto ja vakaa talous eivät vielä takaa, että toimija kykenee kohtaamaan asiakkaita, joiden tilanteeseen vaikuttavat samanaikaisesti terveys, toimintakyky ja elämäntilanne. Siksi tuen saajalta olisi perusteltua edellyttää osaamista asiakkaiden ohjauksesta ja tuesta sekä saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden huomioimista. Tämä korostuu neurokirjon henkilöiden kohdalla, joiden osallistuminen voi edellyttää ennakoitavuutta, selkeää viestintää, aistiympäristön huomioimista ja yksilöllistä joustoa. Lisäksi tuen saajilla tulisi olla toimivat yhteistyösuhteet työvoimaviranomaiseen, hyvinvointialueeseen ja muihin palvelupolun kannalta keskeisiin toimijoihin. Pidämme välttämättömänä, että tuettava toiminta on tiiviisti linkittynyt asiakkaan muihin palveluihin, jottei se jää niistä irralliseksi.

Autismiliitto esittää, että tuen myöntämisessä arvioidaan myös hakijan tosiasiallinen kokemus ja osaaminen heikossa työmarkkina-asetmassa olevien henkilöiden, erityisesti toimintarajoitteisten, tukemisesta. Tähän osaamiseen kuuluu myös kyky tunnistaa ja hyödyntää asiakkaan vahvuuksia sekä rakentaa toiminta asiakkaan omien tavoitteiden pohjalta. Tämä ei edellytä lisäsääntelyä, mutta työvoimaviranomaisen hankeilmoituksissa tulisi voida asettaa riittävät osaamisvaatimukset suhteessa kohderyhmään. Autismikirjon henkilöiden kanssa työskentelevillä tulee olla autismikirjon ja muun neurokirjon osaamista.

4. Näkemyksenne tuettavan toiminnan rajoituksista (110 §)?

Tuettavan toiminnan rajoitukset ovat lähtökohtaisesti perusteltuja ja tarpeellisia. On tärkeää, ettei tuella vääristetä kilpailua, korvata palkkatyötä tai rahoiteta päällekkäin muusta lähteestä rahoitettua toimintaa.

Käytännön toimeenpanon kannalta keskeisin kysymys liittyy rajoitukseen, jonka mukaan tukea ei saa käyttää sosiaalihuollon palveluihin tai muihin kunnan järjestämisvastuulle kuuluviin tehtäviin. Pidämme tavoitetta ymmärrettävänä, mutta huomautamme, että työllistymisedellytysten parantaminen ja toimintakyvyn tukeminen eivät kohderyhmän arjessa kulje erillään, vaan saman ohjaustilanteen aikana voidaan käsitellä molempia. Toimijalle voi siksi jäädä epäselväksi, kuinka pitkälle se voi tukea asiakkaan valmiuksia ennen kuin toiminnan katsotaan muuttuvan sosiaalipalveluksi. Tätä rajanvetoa olisi jatkovalmistelussa tarpeen täsmentää, jotta toimijat eivät varmuuden vuoksi karsi toiminnasta juuri sitä tukea, jota asiakas eniten tarvitsee.

Samalla on huolehdittava, etteivät rajoitukset kavenna toimintaa niin, että se soveltuu vain lähellä työllistymistä oleville. Osalle kohderyhmästä toiminnan alkuvaiheessa olennaisinta on löytää itselle sopiva tapa osallistua ja tunnistaa omat vahvuutensa, ja vasta tämän pohjalta on mahdollista edetä kohti työnhakua, opintoja tai muuta tavoitetta. Tällaisen alkuvaiheen tukemisen on mahdollista tuetun toiminnan piiriin.

5. Näkemyksenne esityksessä kuvatusta tuettavasta toiminnasta? Onko tuettavaa toimintaa kuvattu riittävästi?

Tuettavan toiminnan kuvaus on varsin avoin, mikä periaatteessa mahdollistaa joustavuuden ja paikallisen räätälöinnin. Tämä on osittain hyvä ratkaisu, mutta avoimuus voi myös johtaa siihen, että toiminnan laatu ja kohdentuminen vaihtelevat merkittävästi eri alueilla.

Pidämme myönteisenä, että esityksessä toiminnalle on jo asetettu selkeä suunta: tavoitteena on, että työtön etenee työllistymispolullaan ja että hänen työnhakuaan voidaan tukea vahvemmin myös työmarkkinoille suuntaavilla palveluilla, ja toiminta on tarkoitettu tukemaan siirtymää muihin palveluihin, työelämään tai opintoihin. Tämä on oikea lähtökohta. Autismiliitto korostaa, että tämän tulee näkyä myös käytännön hanketavoitteissa: kullakin hankkeella tulee olla selkeät tavoitteet ja konkreettiset keinot, joilla asiakasta autetaan etenemään omalla polullaan kohti seuraavaa askelta. Toiminta ei saa jäädä pelkäksi osallistumisen ylläpitämiseksi tai säilyttäväksi toiminnaksi ilman suunnitelmaa etenemisestä.

Autismiliitto pitää erityisen tärkeänä, että tuettava toiminta rakentuu osallistujan omista tavoitteista ja vahvuuksista käsin. Asiakkaan tulisi voida hakea työpaikkaa tai palvelua, joka vastaa hänen osaamistaan, voimavarojaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Tätä lähestymistapaa on korostettu myös esityksen taustalla olevassa TEM:n arviomuistiossa vaikuttavaksi todetun IPS-työhönvalmennuksen yhteydessä. Samassa arviomuistiossa nostettiin esille kohderyhmien tarpeina muun muassa osaamisen tunnistaminen, yleisten työelämätaitojen kehittäminen sekä neuroepätyypillisten asiakkaiden tuki työelämässä. Näiden tarpeiden tulisi näkyä selkeämmin myös tuettavan toiminnan kuvauksessa.

Pidämme välttämättömänä, että hankkeita kohdennetaan myös neurokirjon henkilöille ja että heidän tarpeensa otetaan huomioon jo hankkeiden suunnitteluvaiheessa, ei vasta toteutuksessa. Neurokirjon henkilöitä tulee kuulla, ja heidän tulee voida osallistua hankkeiden suunnitteluun. Hanketta toteuttavalla henkilöstöllä tulee olla neurokirjo-osaamista: kykyä rakentaa toiminta ennakoitavaksi, viestiä selkeästi, ottaa huomioon aistiympäristön kuormittavuus ja joustaa

osallistumisen muodoissa yksilöllisesti. Työvoimaviranomaisen tulisi voida asettaa hankeilmoituksessa kohderyhmään suhteutetut osaamisvaatimukset.

Esityksessä todetaan, että toimintaan osallistuminen todennäköisesti vahvistaa toteuttamistavasta riippumatta henkilön sosiaalisia taitoja, vuorovaikutustaitoja, aloitekykyä ja kykyä toimia ryhmässä. Huomautamme, että autismikirjon henkilöiden kohdalla nämä taidot eivät todennäköisesti kohene pelkän osallistumisen myötä ilman erityistä osaamista ja kohdennettua huomiota. Tämä vahvistaa tarvetta autismikirjon ja neurokirjon osaamiselle toiminnan toteutuksessa.

Pidämme tärkeänä, että toiminta voidaan toteuttaa monimuotoisesti. Pääosin ryhmämuotoiseen ja paikan päällä tapahtuvaan osallistumiseen perustuva toiminta ei vastaa koko kohderyhmän tarpeisiin. Osalle kohderyhmästä ryhmässä toimiminen on kuormittavaa eikä aina mahdollista, joten toiminnan tulee voida tapahtua myös yksin tai pareittain ja tarvittaessa etänä ilman vaatimusta fyysisestä läsnäolosta. Lähtökohdaksi tulisi ottaa ihmisten yksilölliset tarpeet, toimintarajoitteet ja vahvuudet. Yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää, että toiminta joustaa erilaisten tilanteiden mukaan eikä edellytä kaikilta samanlaista osallistumista: esimerkiksi unihäiriöt tai toimintakyvyn vaihtelu voivat tehdä tavanomaisten kaavojen mukaisesta osallistumisesta toimimatonta.

Toiminnan tulee olla riittävän joustavaa, jotta se voidaan sovittaa yksilölliseen tilanteeseen, elämänvaiheeseen ja etenemisen tahtiin eikä pakota kaikkia yhteen muottiin. Vahvuuslähtöinen lähestymistapa vahvistaa osallistujan motivaatiota ja sitoutumista huomattavasti tehokkaammin kuin pelkkä velvoitteisiin perustuva aktivointi.

- **Miten täydentäisitte tuettavan toiminnan kuvauksia (voitte kertoa myös esimerkkejä)?**

Toiminnassa tulisi voida tukea asiakasta hakemaan hänelle sopivia vammais- ja sosiaalihuollon palveluja, joita hän tarvitsee työllistymisensä ja työnhakunsa tueksi, sekä tarvittaessa ohjata työkyvyn arviointiin. Näin toiminta tukisi asiakkaan kokonaistilannetta eikä jäisi irralliseksi muusta palvelujärjestelmästä.

6. Näkemyksenne tuen määrää ja kestoa koskevista ehdotuksista (111 §)?

Tuen enimmäismäärä ja enintään kolmen vuoden kesto ovat lähtökohtaisesti kannatettavia. Kohderyhmälle merkityksellinen edistyminen tapahtuu usein pienin askelin, ja monelle jo toimintaan kiinnittyminen, sen rytmiin tottuminen ja oman tavoitteen jäsentäminen vie aikaa ennen kuin varsinaiset työllistymistä edistävät askeleet ovat ajankohtaisia. Liian lyhyeksi mitoitettu jakso voi päättyä ennen kuin asiakas on ehtinyt hyötyä toiminnasta. Autismiliitto pitääkin tärkeänä, että tuki myönnetään mahdollisimman pitkäksi ajaksi kerrallaan ja että jatkohakumahdollisuus on käytännössä toimiva. Tuen uusimisessa tulisi turvata jatkuvuus niille toimijoille, jotka ovat osoittaneet toimintansa tarkoituksenmukaiseksi ja vaikuttavaksi.

Panimme merkille, että esityksen taloudelliset vaikutukset on laskettu olettaen, että asiakas osallistuu toimintaan noin puoli vuotta. Kohderyhmämme kannalta tämä mitoitus voi olla monelle liian lyhyt, sillä autismikirjon henkilöllä jo toimintaan kiinnittyminen ja luottamuksen rakentuminen vie usein tätä kauemmin. Laskennallinen kesto ei saa muodostua tosiasialliseksi ylärajaksi, vaan tuen keston tulee määräytyä asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaan.

Hankemuotoisuus huomioiden hankkeiden tulee olla riittävän pitkiä, ja tuen mitoituksessa on jätettävä aikaa ja resursseja toiminnan tulosten seurantaan, jotta vaikuttavuudesta saadaan luotettavaa tietoa.

7. Näkemyksenne työttömyysturvaa koskevista ehdotuksista?

Autismiliitto suhtautuu kriittisesti siihen, voivatko yhdistykset ja säätiöt toteuttaa hanketta, johon liittyy asiakkaan osallistumisen valvonta ja siihen kytkeytyvät työttömyysturvaseuraamukset. Vaikka seuraamuksia koskeva päätösvalta säilyisi esityksen mukaan työvoimaviranomaisella, esitys velvoittaisi toimintaa toteuttavan järjestön luovuttamaan tiedot asiakkaiden osallistumisesta. Koska juuri nämä tiedot voivat johtaa työttömyysturvaseuraamuksiin, järjestö asetetaan tosiasiallisesti osallistumista valvovaan rooliin, vaikka se ei muodollista seuraamuspäätöstä tekisikään. Tämä on perustavanlaatuisessa ristiriidassa sen luottamukseen perustuvan suhteen kanssa, johon järjestön ja asiakkaan yhteistyö nojaa. Pidämme välttämättömänä, että vastuu osallistumisen seurannasta ja seuraamuksiin liittyvästä päätöksenteosta säilyy yksiselitteisesti työvoimaviranomaisella.

Ongelma kärjistyy, jos järjestön saama rahoitus tosiasiasa riippuu siitä, osallistuvatko asiakkaat toimintaan. Tällöin järjestö asetettaisiin tilanteeseen, jossa sen oma rahoitus on sidoksissa asiakkaiden osallistumiseen, samalla kun sen tehtävänä olisi tukea näitä samoja asiakkaita luottamuksellisesti. Esityksessä tulisi yksiselitteisesti varmistaa, ettei tuen tai sen maksatuksen ehtoja sidota yksittäisen asiakkaan osallistumiseen tavalla, joka siirtäisi seuraamusluonteisen valvonnan tosiasiallisesti järjestölle.

Autismiliitto haluaa korostaa, että kohderyhmässä on merkittävä joukko henkilöitä, joiden toimintakyky vaihtelee huomattavasti, myös päivästä tai viikosta toiseen. Autismikirjon tai muun neurokirjon piirre voi tarkoittaa, että kuormitustilanteet johtavat poissaoloihin ilman, että kyse on haluttomuudesta tai välinpitämättömyydestä. Poissaolo voi johtua myös toiminnanohjauksen haasteista. Seuraamuksia harkittaessa on tärkeää, että toimintakyvyn vaihtelusta johtuvat syyt tunnistetaan hyväksyttäviksi perusteiksi, vaikka ne eivät aina näyttäyty selkeänä lääketieteellisenä esteenä. Velvoittavuuden ja seuraamusten on suhteuduttava henkilön toimintakykyyn; muutoin ne voivat vaikeuttaa henkilön tilannetta sen sijaan, että ne edistäisivät osallistumista.

Seuraamukset kohdistuvat herkästi ankarimmin juuri vammaisiin, toimintarajoitteisiin ja pitkäaikaissairaisiin henkilöihin, joiden laiminlyönti ei yleensä ole tahallista vaan toimintarajoitteesta johtuvaa. Autismikirjon henkilöillä esimerkiksi toimeentulon äkillinen epävarmuus ja kuormitus voivat lisäksi lisätä psyykkisen kuormittumisen ja sairastumisen riskiä, mikä voi heikentää työllistymisedellytyksiä entisestään. Tämän vuoksi pidämme erityisen tärkeänä, että ehdotetussa toiminnassa velvoittavuus ja seuraamukset eivät muodostu osallistumisen esteeksi.

Lisäksi osallistumisesta aiheutuvat kustannukset voivat itsessään muodostua osallistumisen esteeksi. Pidämme tärkeänä, että kulukorvauskäytäntö on selkeä ja yhdenmukainen, jottei korvauksen harkinnanvaraisuus johda alueellisesti epäyhdenvertaisiin ratkaisuihin tai siihen, että osallistumisen tosiasialliset kustannukset jäävät kaikkein heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden itsensä kannettaviksi.

Pidämme oikeana esityksen lähtökohtaa, jonka mukaan velvoittavuus syntyy vasta, kun toiminnasta on sovittu työnhakijan kanssa hänen työllistymissuunnitelmassaan tai sitä korvaavassa suunnitelmassa. Esityksen mukaan seuraamuksia ei myöskään aseteta, jos työnhakijalla on pätevä syy. Pidämme tärkeänä, että tätä sovelletaan joustavasti ja että toimintaan ohjaavalla viranomaisella

on riittävä ymmärrys kohderyhmän erityispiirteistä. Työvoimaviranomaisilla tulisi olla selkeä ohjeistus siitä, miten toimintakyvyn vaihtelua ja muita tosiasiallisia osallistumisen esteitä arvioidaan, jotta arviointi olisi yhdenvertaista eri alueilla ja eri asiakkaiden kohdalla.

8. Näkemyksenne esitysluonnoksessa olevista vaikutusarvioista?

Vaikutusarviot ovat suuntaa antavasti asianmukaiset, ja esityksessä on avoimesti tuotu esiin arvioihin liittyvä epävarmuus muun muassa asiakasmäärien osalta. Arvioita olisi kuitenkin tarpeen syventää erityisesti eri kohderyhmien ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Vaikutusten arviointia vaikeuttaa myös se, että monia rakenteita ollaan muuttamassa samanaikaisesti, minkä vuoksi uudistuksen kokonaisvaikutuksia on vaikea ennakoida.

Autismiliitto katsoo, että olisi välttämätöntä arvioida esityksen vaikutuksia myös vammaisiin ja toimintarajoitteisiin henkilöihin. Esityksessä todetaan, ettei se lähtökohtaisesti kohtele eri sukupuoliä eri tavoin, mutta vastaavaa tarkastelua ei juuri tehdä vammaisuuden tai toimintakyvyn moninaisuuden osalta. Koska tuettavaan toimintaan ohjautuu esityksen mukaan etäämpänä työmarkkinoista olevia, joukossa on todennäköisesti runsaasti osatyökykyisiä ja neurokirjon henkilöitä. Heidän osaltaan olisi syytä arvioida, tavoittaako toiminta heidät käytännössä ja toteutuuko saavutettavuus, sillä osallistumisen esteet voivat liittyä esimerkiksi toimintaympäristöön ja vuorovaikutusodotuksiin eivätkä näy yleisen tason arvioissa.

Lisäksi olisi tarpeen arvioida toiminnan tosiasiallista vaikuttavuutta tälle kohderyhmälle, ja hankkeiden tulosten ja vaikutusten seuranta on tässä keskeistä. Tällä hetkellä tietoa vastaavien hankkeiden tosiasiallisista vaikutuksista on niukasti, ja toiminnan vaikuttavuuden varmistaminen edellyttäisi järjestelmällistä seurantaa ja tutkimusta. Samaan on kiinnitetty huomiota myös kansainvälisesti: Euroopan autismijärjestöjen kattojärjestö EUCAP on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle antamassaan kannanotossa (2021) todennut, että lukuisat erilliset, pienimuotoiset työllistymistä edistävät hankkeet, jotka rakentavat palvelumallinsa aina uudelleen, ovat tehottomia, häiritsevät ennakoitavuutta tarvitsevien ihmisten palveluja eivätkä tuota luotettavaa näyttöä mallien pysyvistä vaikutuksista. EUCAP korostaa, että vaikuttavuuden arviointi edellyttää riittävän laajaa ja pitkäkestoista, eriteltyä tiedonkeruuta, joka ulottuu yksittäisten hankkeiden kestoja pidemmälle. Pidämme tätä huomiota merkityksellisenä myös nyt ehdotetun tuen kannalta.

Koska esitys itse arvioi välittömät työllisyysvaikutukset vähäisiksi, pelkkä avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei antaisi toiminnasta riittävää kuvaa. Seurannassa tulisi näkyä myös kohderyhmälle merkityksellinen vaiheittainen edistymisen, kuten siirtyminen opintoihin tai muuhun palveluun ja työnhakuvalmiuksien vahvistuminen. Vaikuttavuuden mittareita olisikin syytä tarkastella laaja-alaisesti: edistymistä voivat osoittaa esimerkiksi työllistyminen, opintoihin siirtyminen, palkkioperusteinen lyhyempi työ, työkyvyn selkiytyminen tai tulotason nousu. Vaikutusarvioissa olisi hyvä käsitellä myös alueellisia eroja toiminnan toteutumisessa, koska työvoimaviranomaiset päättävät itsenäisesti hankkeiden määrästä ja muodosta.

9. Mitä muuta haluatte lausua esityksestä?

Autismiliitto kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto työllisyyspoliittisesta tuesta yhdistyksille ja säätiöille.

Autismiliitto pitää esitystä tarpeellisena, mutta ratkaisevaa on, miten se viedään käytäntöön. Riskinä on, että tuesta tulee yksittäisiä, toisistaan irrallaan pyöriviä hankkeita, joiden hyöty katkeaa rahoituksen päättyessä. Hankemuotoinen rahoitus johtaa herkästi lyhytkestoiin ja toisistaan irrallisiin kokonaisuuksiin, eikä se välttämättä tue toiminnan pitkäjänteisyyttä tai juurtumista osaksi alueen palvelurakennetta. Aiemmasta kuntouttavasta työtoiminnasta on saatu sekä myönteisiä että kielteisiä tuloksia, mukaan lukien havaintoja työvoiman epätarkoituksenmukaisesta käytöstä; tällaisten riskien välttäminen edellyttää selkeitä tavoitteita ja seurantaa. Jotta toiminta tuottaisi pysyvää hyötyä, se on sidottava osaksi alueen vakiintunutta yhteistyötä työvoimaviranomaisten, hyvinvointialueiden, Kelan ja järjestöjen kesken.

Kiinnitämme huomiota myös uudistuksen ajoitukseen ja kokonaisuuteen. Samanaikaisesti vammais- ja sosiaalipalveluista tehtävät säästöt voivat heikentää sitä perustaa, jolle tuettava toiminta rakentuu, sillä hankkeet eivät voi onnistua, jos asiakkaan muut välttämättömät palvelut eivät ole kunnossa. Kun useita rakenteita muutetaan yhtä aikaa, muutos edellyttäisi erityisen huolellista valmistelua ja riittävää aikaa.

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden henkilöiden siirtymä uusiin palveluihin on toteutettava hallitusti ilman palvelukatkoksia. Asiakas ei saa joutua tilanteeseen, jossa hän putoaa työvoimapalvelujen ja sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalvelujen väliin sen vuoksi, että vastuu hänen tilanteestaan jää eri toimijoiden kesken epäselväksi. Selkeä työnjako on siksi varmistettava jo etukäteen.

Valjakka Sari
Autismiliitto ry